

LØRDAG

Norgesvenn

HD 28/8-93

104480

og SS- offiser

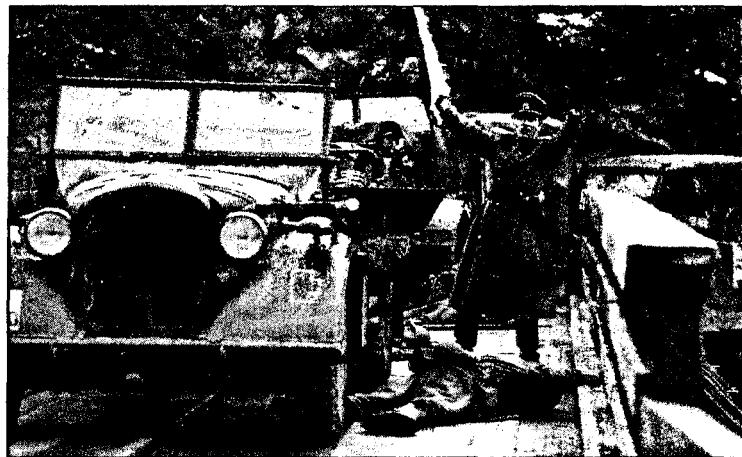
Filmen «Secondløytnanten» er blitt et sterkt møte med fortiden for tyskeren Gerrit Schulz fra Hamburg. Norgesvennen og hytteeieren på Tyllidalskjølen har statistrolle som SS-offiser, og innspillingen bragte fram følelser og stemninger han har problemer med å bli ferdig med. Han fikk i dobbelt forstand et minne for livet.

Bla om!

«Ferietysker» og
«SS-offiser» Gerrit Schulz

Sterkt møte med fortiden

SS-OFFISEREN: Gerrit Schulz som SS-offiser i en scene fra «Secondløytnanten». (Foto: Norsk Film)

Problemet krig og nasjonalitet er ikke ukjent for 50-åringen Gerrit Schulz. Født under krigen uten minne av en far som falt for «Das Vaterland» var han aldri direkte involvert i Hitler-militarismen. Men han tilhørte likevel en generasjon som fikk det moralske oppgjøret tredd ned over hodet. Uskyldig, men likevel skyldig — som tysker. Nå spiller han SS-offiser i «Secondløytnanten» — en opplevelse han har problemer med å få ut av kroppen.

Det var under en av sine mange Norges-turer til hytta på Tyllalskjølen at læreren fra Hamburg ble spurt om å ta statistjobben som SS-offiser. Sammen med de andre statistene dro han til innspillingen på Kvikne med spenning og forventning.

Men spenningen ved filmingen ble ikke utløst etter opptakene som hos de andre aktørene. Tilbake sto et følelsesladet menneske med mange tanker. En mann som også har opplevet nynazismen i dagens Tyskland.

Til Tynset

18 år gammel kom han første gang som speidergutt til Tynset, og ny tur til Savalen ble det nesten hvert år siden.

— Den overdådige naturen, uten gjerder, det vennlige folket, vinteren, det var en sterk opplevelse for meg, sier han.

Men det ble ikke bare idyll.

Norsk «rasisme»

— I begynnelsen var jeg ikke bevisst på hva det innebar å komme som tysk turist til Norge.

Han erfarte etter hvert at krigen ikke var så fjern, selv 20 år senere.

I 1963 ble han nektet adgang til et hus i Tynset. Familien hadde hatt dårlige erfaringer med tyskere under krigen. Ti år senere hadde han store problemer med å få kjøpt hytte på Tyllalskjølen.

Etter vanskelige konsesjonsbehandlingene gikk det likevel til slutt i orden.

— De ville ikke ha tyskere i nabolaget. Det lå der under overflaten. Særlig når alkoholen hadde løst på hemningene kom det opp: Du er tysk! Hva vil du her? Dra hjem! Vi ønsker deg ikke.

— Jeg har lenge erfaring med disse konfliktfylte følelsene enn tyskere flest.

— For noen nordmenn var det problematisk å komme sammen med tyskere. Å høre tysk. Det nyt-

tet ikke å argumentere med at jeg ble født under krigen. Selv om jeg som person var uskyldig, representerte jeg noe vondt.

— Og det er bra det ikke er glemt. Det må aldri glemmes, sier han. På gebrokkent norsk.

Filmingen på Kvikne

Gerrit Schulz tvilte aldri på om han skulle stille opp som SS-offiser i filmen.

— Jeg tenkte at dette først og

fremst ville være en anledning til å jobbe med problemet. Det var viktig å ta konflikten med opplevelsen for å forstå mer.

— En 70 år gammel kvinne kom bort til meg en dag under innspillingen. Hun så vennlig på meg og smilte. Vi fikk kontakt, og etter hvert spurte jeg henne hva hun følte ved å se en slik uniform.

— Med en gang ble hun alvorlig. Hun fortalte at ved synet fikk hun vondt i hjertet. Det begynte å slå

raskere.

Det var jo helt klart for Schulz at dette var film, og at alle nordmennene rundt ham var vennlig innstilte.

— Men jeg var tysk. Jeg hadde den dårligste uniformen som tysk offiser og den verste rollen.

Reaksjoner kom også da de langt yngre norske statistkollegene en dag plutselig istemte: «Deutschland, Deutschland über alles».

— Jeg kjente meg ikke personlig angrepet. Men inne i meg dukket den gamle aggresjonen opp, avstandstakendet som før i tiden — selv om sangen kom spontant for moro skyld. Jeg liker selv sangen, men for dem representerte den ikke noe godt, og det kjentes ikke bra å høre den der og da.

— Jeg følte meg som tysk offiser i den situasjonen, og like rollen min mindre og mindre.

Fysisk motvilje

Den fjerde innspillingdagen hadde Schulz ikke lenger lyst til å bære uniformen, og erfarte rent ut fysisk motvilje.

— Jeg fikk hodepine. Vanligvis

har jeg aldri hodepine, men den kom med SS-lua. Og forlot meg først da plagget ble tatt av.

Det er også en sammenheng mellom de klærne du bærer og hvem du er. Et eksempel er de stive tyske militærstøvlen — m gir deg en spesiell følelse i kroppen når du går.

— På en måte «ble» jeg mer fascist.

— Første dagen var det skuespill. For hver dag som gikk ble det mer en virkelighet for meg. Alvor og spill — det er ikke mulig å skille det helt fra hverandre.

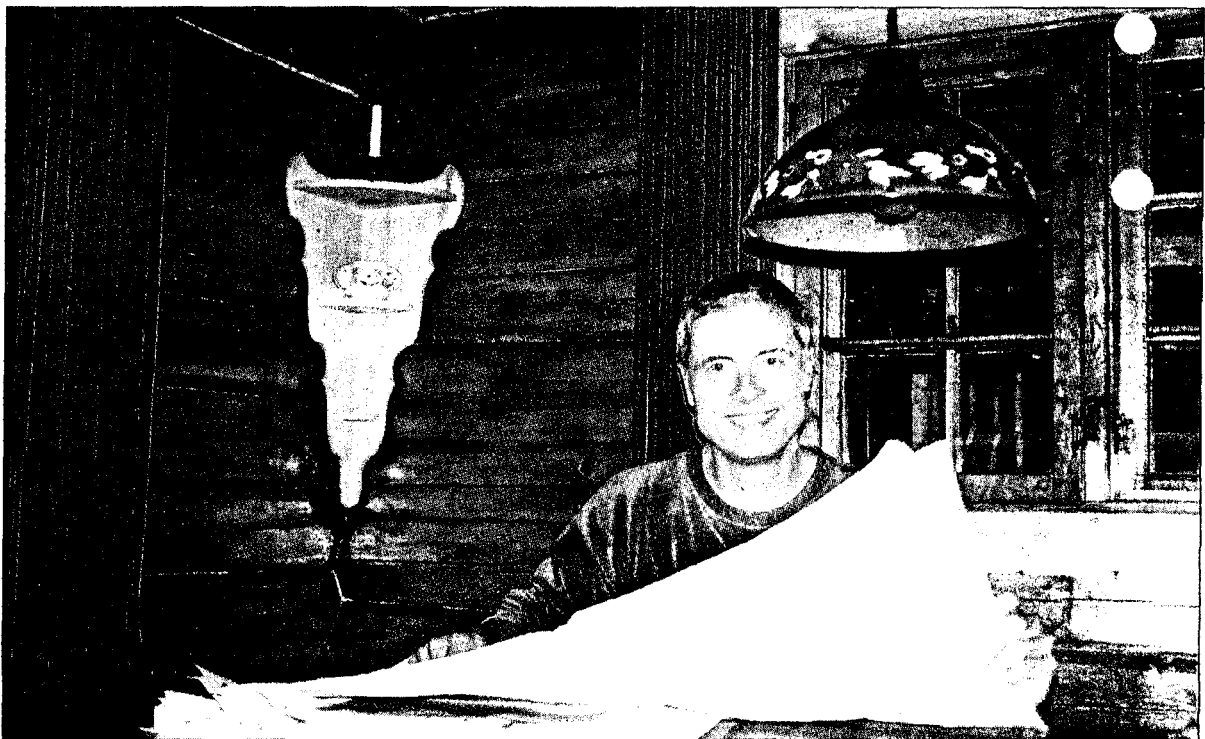
Den vanlige tysker

— Mang en gang har jeg prøvd å forestille meg hva jeg ville ha gjort som utkommandert 18-åring under Hitler.

— I dag er det lett å si at jeg ville ha nektet, men jeg vet ikke om jeg kunne ha klart presset den gang. Protagandaen og gruppepsykosen var sterk. En måtte være svært bevisst og sterk.

— Men noen tok konsekvensen. Willy Brandt eksempelvis rømte til Sverige?

— Det var mulig å få motfore-

NORGESVENNEN: Gerrit Schulz kom til Norge første gang for snart 30 år siden, og har vært her uallige ganger siden.

stillinger: Vi kunne høre engelsk radio, og den 20. juli 1944 kom også morderforsøket på Hitler.

— Min mor så ikke konflikten. Det var intet problem for henne. Hun var overbevist om at det som skjedde var riktig. Hun gikk på propagandaen om at andre ville angripe Tyskland og at vi måtte forsvare oss. Hitler fikk jo også bort arbeidsledigheten. Og gjorde mye for idretten, som hun var veldig opptatt av. I dag sier hun bare om min far, soldaten: Han døde for fedrelandet.

— Nylig påpekte en artikkel i «Die Zeit» at de tyskere som virkelig ville vite hva som skjedde med jødene, kunne ha muligheten til å få vite det?

— Det var sikkert informasjon nok for de som ville vite. Men noen ville ikke, og vil heller ikke vite i dag. Propaganda er ingen unnskyldning for folk som er intelligente og bevisste. Men jeg jobber mentalt med problemet. I manuskriptet til «Secondløytnanten» måtte jeg finne ut hva bildet av den tyske soldaten var. Hva slags mennesker han var.

— Filmen viser jo et egentlig et ganske vanlig menneske og ingen djevil?

— De var jo tvungne til å gå inn i krigen, ikke alle hadde overbevisende grunner. Kanskje offiserene; men jeg er ikke sikker.

Ikke glemme

Det tyske overfallet på Norge var en forbrytelse som aldri må glemmes. Men det er mulig å bli venner og jobbe sammen, uten å utradere historien, mener Schultz.

— I Tyskland i dag er trenden å glemme nazismen og den øst-tyske kommunismen. Men å glemme historien er en dårlig måte å komme framover på. Man må jobbe med den. Hva var feil, hva var rett? Vi må lære av den for ikke å gjøre de samme feilene igjen.

— Etter murens fall har du jobbet i det tidligere Øst-Tyskland som lærer i økonomi.

— Ja, der gikk de fra et diktatur til et annet i 1945. Den samme psykologien ligger bak begge. For nazismen var jøden årsak til alle problemer og for kommunismen var det den rike mannen.

— Fordi det psykologiske grunnlaget ikke er bearbeidet og forandret som i Vest-Tyskland, oppstår nynazismen så mye lettere i tidligere Øst-Tyskland. Selvsagt

er det flere årsaker, som eksempelvis arbeidsløsheten. Også desorienteringen: Folket hadde lenge levet under sterk negativ autoritet, som plutselig ble revet bort ved systemskiftet og alt begynte å flyte.

De isolerte øst-tyskerne fra det kommunistiske «fengselet» hadde heller ikke hatt kontakt med fremmede kulturer. Intoleransen var derfor sterk.

— Og behovet for syndebukker meldte seg?

— Det ble asylsøkerne, som var fremmede, annerledes og «som tok jobbene».

— Hvor mye er bevisst nazisme i Tyskland i dag?

— Veldig lite. Frustrert ungdom griper den bare som en mulighet for å uttrykke seg. Svært få vil ha en Hitler-stat tilbake. Hovedproblemet er utlendingsfiendtligheten. Det er ikke nazisme, men intoleransen kan være et grunnlag for nazismen.

Ingen ny krig

— Tyskland har i dag en lov som hevder forbudet mot å involvere seg i kriger utenfor landets grenser?

— Ja, og det er derfor det er et juridisk problem for FN å bruke tyske soldater i fredsbevarende styrker f.eks. i tidligere Jugoslavia. Ingen tyske soldater var med i Golf-krigen.

— Problematikken med 2. verdenskrigen ligger dypt forankret i den tyske sjela. Ingen vanlig tysker ønsker en ny krig. Dette er et stort problem for det militære, for kampmoralen er veldig dårlig. Dette her er også en stor diskusjon i Tyskland. — Problemet med at militæret ikke fungerer når det trengs, sier Schultz.

Med Tynset i hjertet

Gerrit Schultz tar en ny slurk te. Utenfor det fantastiske kråkeslottet på Tyllalskjølen er det stille.

Filmen om «Secondløytnanten» var intens.

Naturen utenfor vinduet puster rolig.

— Vet dere hvilken rikdom det klare, friske vannet er? spør han.

— Det er de færreste stedene i verden hvor du bare kan gå ut hvor som helst og drikke vann. I Hamburg koster en liter norsk vann ni kroner.

— En fremtidig krig kan bli en krig om vann.

Film om krig - ingen krigsfilm

«Secondløytnanten» er ikke en krigsfilm i vanlig forstand, med action på det ytre plan. Shakespeare-talkerer Espen Skjønberg, som også har hytteilørighet på Tynset, har hovedrollen som skipskaptein Thor Espedal.

Historien bygger på en virkelig hendelse fra 1940. Pensjonisten Espedal melder seg i sin 40 år gamle kavaleriuniform til mobiliseringsen 9. april.

Han møter hån og spott fra de korrekte antrukne militære, som etter hvert viser unnskyldighet, sviktende mot og pessimisme.

Dette er ukjente følelser for Espedal, som står for evige verdier, føler plikt og ansvar og troskap. Når offiserene kapitulere for tyskerne, deserterer Espedal, reiser sin egen lille hær med unggutter og fortsetter motstanden mot den

overlegne tyske krigsmaskinen.

— Den uortodokse Espedal er ingen nasjonalist, men han kjemper for sitt fedreland. Han er ikke religiøs, men han snakker med Gud. Han er ikke moralist, men han tror på sine forpliktelser.

— Filmen er den eviggyldige historien om hva det koster å følge sin samvittighet.

Regissør Moland påpeker konfrontasjonen mellom sterk og svak moral, om å gjøre det man tror på og står for. Spørsmålene kommer: Hva ville jeg ha gjort? Hvor går mine grenser?

Secondløytnanten — misvisende fremstilling

Filmen har fine bilder, fin musikk — som av og til overdøver replikkene. Og selve ideen har vært god. Ser ut til at Telemarkregimentets overgivelse og løytnant Thor O. Hannevigs kamp i Vinjesvingen har vært grunnlagsmaterialet. Regimentssjefen hadde ikke forbindelse verken med overkommandoen eller regjeringen.

Mobilisering er ikke det samme som krig. Det er regjeringen som bestemmer krig, ikke den enkelte befalingsmann. Når Oscarsborg og andre festninger skjøt før regjeringen skjønte at krig var uunngåelig 11. april, var det etter nøytralitetsvernets ordre under den første verdenskrig. Da tyskerne truet med å bombe et forsvarsløst Kongsberg, ga regimentssjefen opp. Han kom for krigsrett etter krigen og ble frikjent.

Endel soldater og befal fulgte ikke overgivelsesavtalen, men trakk unna til Vinje. Hit kom det proviant og våpen og frivillige. Det er muligens kampene ved Åmot bro som danner grunnlaget for filmens særdeles amatørmessige tyske angrep, der avdelingene kom i kjøretøyer tett sammen og en offiser vinket med hvitt flagg nesten med det samme tyskerne fikk ild på seg, for øvrig fra svært klosset fremstilte norske stillinger på filmen.

HD 24/a-98

Ved Åmot bro ble det tatt 21 tyske fanger. Også i Liosvingen og ved Leirli bro gjorde de norske styrker en god jobb. Ved Liosvingen satte tyskerne inn flyangrep. Det som sluttet kampene var kapitulasjonen i Åndalsnes, oppgivelsen av Rjukan og at den tyske oberst, kampgruppesjefen, kom til Åmot og truet med å svi av hele bygda. Dessuten ville han skyte alle fanger som frantirører. Da restene av Telemarkregimentet ble tatt til fange 8. mai, bestod styrken av Hannevig, 3 soldater, 6 lotter og 28 tyske fanger.

Tenk hvilken film det kunne blitt! Det er riktig at depoter ble tømt etter at tyskerne stod i landet, men ikke i filmens vill-vest-stil. Det sadistiske innslaget med soldaten som skulle henrettes var helt bak mål. Moderne filmer skal ha sex, så kn...scenen i brøddeigen må forklares ute fra det, men gjorde ikke filmen riktigere. Ikke mange norske avdelinger hadde det så stillestående som denne filmen fremstiller det.

I tillegg til den ynkelige fremstilling av kampen på filmen var det en rekke materiellmessige og andre feil. Espen Skjønberg er en fremragende skuespiller, i en dårlig opptrukket rolle. Filmen gir et misvisende bilde såvel av kampene i Vinje som av Hannevig — om det har vært meningen. Og den mangler nesten inntrykket av at dette er en fortelling om kampen i 1940.

Gjentar: Tenk hvilken film det kunne ha blitt!

Anton Olstad, oblt.